

For å skape fred må vi ruste ned

Av Ingeborg Breines,

24.09.22

Tromsø mot atomvåpen, 22.-25. september 2022.

Atomvåpen og sikkerhet i nord

God lørdag formiddag.

Det er fint at Tromsø har gitt oss denne muligheten til å snakke om fred og rette søkelys på sikkerhetssituasjon og atomfaren i nord, i Europa, i verden. Takk til arrangørene i Tromsø, Kvinneligaen for fred og frihet og Nei til atomvåpen! Markeringa i Tromsø er strategisk plassert mellom FNs internasjonale dag for fred, 21 september, og den internasjonale dagen for full atomvåpennedrustning, 26.september.

Siden verken fred eller nedrustning er høyt på den politiske agendaen for tiden, men mer er som tabuord å regne, trenger vi å kunne snakke sammen i denne perioden hvor krig er kommet oss nært, krigsretorikken er intens og hvor følelselivet er satt i høyspenn. Nå premissene for virkelighetsbeskrivelsen er så sterkt diktert av krigslogikken, må vi, fredsbevegelsen, være løsningsorienterte, lydhøre og samtidig klare på hvor vi vil, hva som kan ta oss fra der vi er i dag til en ønsket situasjon, og hvilken retorikk som kan brukes for å deeskalere farlige situasjoner. Det kan være klokt å fokusere på de langsiktige målene.

Vi behøver å være sammen for å utvikle nye strategier for å bekjempe militariseringa, for å bli sterkere, for å forstå mer og for å gi hverandre inspirasjon, oppmuntring og støtte. Når polariseringa er så sterk som nå, med sår og splittelser innad i familier og mellom venner, kan det være ensomt og iblant også ganske ubehagelig å være pasifist og fredsaktivist.

Jeg håper vi får til en god og lærerik dialog selv om vår virkelighetsforståelse og virkelighetsbeskrivelse kanskje vil være ulik. Leonard Cohen synger: It is in the crack

that the light gets inn. Møter som disse i Tromsø kan bidra til en slik sprekk for å få inn mer lys. Og kanskje er det muligheter for en ekstra stor lysstripe nettopp fra Nord-Norge - fra Nordkalotten, Nord-Norge, Nord-Sverige, Nord-Finland, Nord-Russland, hvor grensene gjennom tidene har vært porøse og hvor folk har visst at man måtte samhandle og samarbeide rett og slett for å overleve. Vi må gjøre alt som står i vår makt for å hindre at et nytt jernteppe senker seg mellom øst og vest. For hva vil da bli fremtiden vår i nord?

Aldri har noen krig blitt vist i media på samme måte som krigen i Ukraina med dekning nærmest døgnet rundt i tiden etter dens start 24. februar. Det er utålelig for alle å se folk bli drept, lemlestet og voldtatt - hus, hjem og infrastruktur ødelagt. Det er en sunn og viktig reaksjon å ville beskytte de som lider. Det har ført til et unisont krav om at "noe" må gjøres. Dessverre har dette "noe" primært vært å sende våpen, ruste opp. Man har ropt på NATO, ikke på FN. Frykten for en utvidelse av krigen, for bruk av atomvåpen eller ulykke ved atomkraftverk har økt i intensitet. Likevel har fredens og diplomatiets repertoar blitt neglisjert, tilsidesatt, sågar latterliggjort. Tilløp til forhandlinger, omforente løsninger og våpenhvile er bevisst blitt underkjent. Selv Minsk 2 avtalen, som ble anerkjent av FNs Sikkerhetsråd, er ikke fulgt opp. Og alle disse unge menn, russiske og ukrainske som må ut å slåss om de vil eller ei. De ukrainske mannlige pasifistene har måttet gå i dekning siden de ikke kommer seg ut av landet, og russiske dissidenter rømmer.

Få har kunnskap om mulighetene som ligger i ikke-voldelig sivil motstand, og enda færre kjenner til forskningsresultat som viser at ikke-voldelig motstand er dobbelt så virkningsfullt som voldelig motstand. I den store studien *Why civil resistance works* av Erica Chenoweth/Maria Stephan (2012, Columbia University) viste det seg at i perioden 1900 – 2006 var ikkevoldelig motstandskamp vellykket i 53%, mens kun 26% lyktes der man tillot bruk av vold. Forskerne understreker at aksjoner som var lokalt drevet var mye mer virksomme enn de som ble forsøkt løst utenfra, og når kvinner var med i fredsprosessene ble løsningene betydelig mer varige.

Fra et fredspolitisk synspunkt hadde det vært å håpe at det å bli eksponert for krigens forferdelighet ville føre til en unison avstandstaken til krig, til denne krigen, til kriger som pågår andre steder i verden og all fremtidig krig. Håp om at krig skal bannlyses som

mulig opsjon ved konflikt, kriminaliseres og sendes på historiens skraphaug. Håp om at man skulle følge den første kvinnelige Nobel Fredsprisvinner Bertha von Suttner, som var den som inspirerte Alfred Nobel til også å etablere en pris for fred, når hun i sin berømte bok *Ned med våpnene* skriver at "vi må utvikle en aktiv avsky for krig". Håp om at man skal komme ut av den gamle romerske tenkningen som sier *Si vis pacem, para bellum/Hvis du vil ha fred, forbered krig*. Opprustning har vi bedrevet altfor lenge, det er prøvd ut. Hvis våpen førte til fred, ville vi hatt fred for lengst. Verden bruker i dag ifølge Stockholm International Peace Research Institute/SIPRI 20 000 milliarder kroner til militære formål per år, hvilket tilsvarer over 600 ganger FNs regulære, årlige budsjett. Rundt 10 % ville være nok til å gjennomføre FNs bærekraftsmål som alle land i verden er blitt enige om. Ressursene fra 8 dager av det militære forbruket ville være nok til å gi alle verdens barn 12-årig, gratis kvalitetsutdanning!

Dessuten er forurensingen militarismen og krigsmaskineriet medfører en enorm og stort sett neglisjert trussel mot menneskeheten og livet på jorda. For både å bygge *fred på jord og fred med jorda*, må vi foreberede fred, ikke krig, dyrke den frem som de vakreste blomster eller de saresten frukter eller som poteter i karrig jord langt mot nord, høyt til fjells. Vi må ha en visjon om hvor vi vil, hva slags samfunn vi vil ha om 30 år, om 50 år. Hva vil vi være kjent for, hvem vil vi være? Og ikke minst, hva har vi å bidra med til verdenssamfunnet, til verdensfreden?

Så langt legger både politikere og mediebildet opp til en svart - hvitt tenkning som er svært uheldig med sikte på dialog, avspenning og fred. Kravet om å skulle tro at vi står overfor et valg mellom det onde og det gode, de onde og vi gode, mellom de og oss, gjør det vanskelig å tørre å ytre noe som er alternativt til mainstream tenkning. Verden er tilbake i George W Bush sin tankegang i forbindelse med krigen mot terror som han startet etter angrepet på Twin Towers i New York 11. september 2001: "Enten er du med oss, eller så er du mot oss". I Russland kan man få opptil 15 års fengsel for å ytre seg mot krigen eller spesialoppdraget, i Ukraina er alle opposisjonspartier forbudt og i begge land er mediebildet ensidig. Også hos oss er situasjonen svært polariserende og beskyldningene hagler mot de som ønsker å forstå hvordan Ukrainakrigen kunne skje og som arbeider for fred med fredelige midler. Vi står midt i en konflikt eller et dilemma mellom de som syns det er naivt å tro på diplomati og fredsforhandlinger og de som syns det er naivt å tro at våpen skal gi levelig løsninger. En enøyd enten - eller tenking,

uten vilje til å forstå motparten, kan føre svært galt av sted. Det er utvilsomt ekstra vanskelig å snakke om fred i krigstid, men det er nødvendig.

Uten en signifikant nedrustning vil Norge, og verden, høyst sannsynlig ikke kunne realisere verken FNs bærekraftsmål eller klimaavtalen fra Paris. Likevel rustes det opp ikke minst for å møte NATOs påbud om 2 % av BNP til militært forsvar. Folk får gjerne kun del i bruddstykker av det som skjer. Forsvars og sikkerhetsspørsmål forblir demokratiets sorte hull. For å få folk med på en så sterk prioritering av militære ressurser, skapes det fiendebilder og skremningspropaganda. Menneskelig sikkerhet nedprioriteres, ulikhet og spenning øker.

Det er vanskelig å gi en virkelighetsbeskrivelse i dag uten å bidra til større fortvilelse, større frykt for fremtiden, større håpløshet. Frykten for hvor klima- og miljøkrisa skal føre menneskeheten og moder jord, frykten for ulikhetene, urettferdighetene, fattigdommen og matusikkerheten, frykten for Covid-19 pandemien og andre pandemier, frykten for militariseringa og oppgraderinga av atomvåpnene, frykten for denne krigen i Europa og andre kriger, er stor og med rette. Vi må våge å se på det, prøve å gå inn i det, prøve å forstå, men vi har ikke lov til å stoppe der. Vi skylder vår vakre planet og alle som bor på den, vi skylder det menneskelige intellekt og skapertrang at vi gjør hva vi kan for å kjempe imot Armagadon, Ragnarokk, ødeleggelse av skaperverket.

Men hva skal vi gjøre? Hva er vår strategi? Hva er vårt våpen? Etter krigen i Ukraina startet er det offisielle narrative blitt svært smal. Det er i liten grad rom for ulike synspunkter, ulike innfallsvinkler, ulike tolkninger. I går, på den internasjonale fredsdagen, kom en felleserklæring fra 75 hjelpeorganisasjoner om at hvert fjerde sekund dør et menneske av sult. Det er utålelig. I tillegg til å være grusom for folk i Ukraina, er krigen en miljøkatastrofe og bidrar til sultkatastrofer i fattige land i sør og en energi og kuldekrise for Europa. Som Eleanore Roosevelt sa etter andre verdenskrig, "Ingen vant denne krigen, ingen vil vinne den neste".

Verden hadde noen *mulighetenes år* mellom Murens fall i 1989 og angrepene på Twin Towers i New York i 2001. Militærutgiftene falt og folk begynte å håpe på at endelig skulle politiske og økonomiske ressurser kunne brukes til *velferd* isteden for *krigsferd*.

UNESCO utviklet et globalt program for *fredskultur* som fikk bred og entusiastisk oppslutning. Enkeltpersoner, organisasjoner, institusjoner og land bidro til utviklingen av fredskulturvisjonen og hentet inspirasjon, felleskapsfølelse og ny energi. FN satte håpefullt og visjonært fredskultur som overskrift på inngangen til det nye tusenåret. Men krigen mot terror endret alt. Også Norge ble med på kriger i land vi ikke hadde noe utestående med. Igjen ble det skapt frykt, fiendebilder og mistenksomhet. Mange millioner mennesker er nå på flukt fra krig og nød.

Kan fredskulturvisjonen og erfaringene likevel hjelpe oss å stå imot en dominerende og desperat tro på at våpen, stadig flere, stadig mer dødelige, muligens altutslettende, er nødvendig for å bygge fred og rettferdighet? Er tiden inne for erkjennelse av at det kun er gjennom nedrustning og avspenning at vi kan klare å løse de økologiske og sosiale utfordringene vi står overfor; at vi verken har tid eller råd til å tape flere muligheter; at vi må være løsningsorientert og prioritere samarbeid og fred over alt annet?

Vi er her i Tromsø i dag for å se spesielt på militariseringa i nord, blant annet gjennom nye amerikanske militærbaser, økt atomubåt aktivitet i norske farvann, flere militærøvelser stadig lengre mot den russiske grensen; og drøfte hvordan det kan motvirkes. Og over det hele lurere en økt atomvåpenfare. FNs Generalsekretær, António Guterres, sa nylig ved åpningen av FNs Generalforsamling: "Det er flaks at vi ikke er utslettet allerede, men flaks er ingen bærbar strategi. Vi er bare en misforståelse eller feilberegning unna utryddelsen".

Det kan virke som om kunnskapen om atomvåpen er ganske svak i befolkningen for tiden. Vi har ikke brydd oss siden det såkalt har gått bra til nå. Antallet atomvåpen ble betydelig redusert etter at presidentene Gorbachov og Reagan's møttes på Island i 1986, selv om Gorbachov ikke oppnådde den fulle atomvåpennedrustningen han jobbet for. Vesten var heller ikke beredt til å ta hans ønske om et felles europeisk hus på alvor, ei heller arbeidet for en nordeuropeisk atomvåpenfri sone, slik han foreslo i sin berømte Murmansk-tale fra 1989.

Antallet atomvåpen er i dag rundt 13000, så kloden og menneskeheten kan utslettes mange ganger. Antallet atomvåpen er kanskje ikke så viktig lenger siden atomvåpnene er blitt hundrevis av ganger sterkere enn de som USA slapp over Hiroshima og Nagasaki i 1945. Atomvåpnene er dessuten blitt mindre slik at de er lettere å bruke, og over

senere år er retorikken rundt atomvåpen endret og man snakker ikke lenger bare om atomvåpen som avskrekking, men om "usable nukes", såkalt taktiske atomvåpen. Dessuten er satellitene som kan bære dem mye raskere og mer presise selv om ingen kan forutse hvor vinden vil føre atomnedfallet. Av de ni landene som har atomvåpen er 90% rimelig likt fordelt mellom USA og Russland. Europa har, i tillegg til Frankrikes og Englands atomvåpen, amerikanske atomvåpen utplassert i Tyskland, Italia, Nederland, Belgia og Tyrkia. Polen har uttrykt ønske om å få utplassert amerikanske atomvåpen hos seg, og Ukraina angrer på at de ga opp de sovjetiske atomvåpnene som var utplassert der. Med sine mange kjernefysiske kraftverk, har de godt med avfallsstoffer som det kan lages atomvåpen av.

Russland har skremt verden med antydninger om å ha satt atomvåpen på alert og om mulig utplassering av atomvåpen i Belarus. Fredsprisvinner Oscar Arias fra Costa Rica har nylig fremmet et konstruktivt forslag om at USA trekker sine atomvåpen ut av Europa og ikke overfører dem til Polen og Ukraina som det har vært snakk om, mot at Russland ikke utplasserer atomvåpen i Belarus. Siden Russland så klart har uttrykt redsel for atomvåpen på sin dørstokk, kan dette forslaget rett og slett være hva Putin trenger for å gå inn i reelle forhandlinger som kan føre til en slutt på krigen. Det vil kunne bidra til en ny åpning, en nødvendig diplomatisk dialog. Derved vil Europa også å komme unna den store faren disse våpnene, som nå blir oppgradert og modernisert, allerede medfører. Internasjonal fredsbevegelse har over år arbeidet, så langt forgjeves, for å få det til. Forslaget til Oscar Arias gir en mulig vinn-vinn situasjon.

Atomvåpentrukkelsen rundt krigen i Ukraina kan sammenlignes med Cuba-krisa i 1962 da stormaktene var på randen av full atomkrig. USA følte seg truet av at Sovjetunionen planla å utplassere atomvåpen på Cuba, på samme måte som Russland nå føler seg truet. Stormaktene tok til vettet da, de må ta til vettet nå! Sannsynligheten for at USA går med på dette er kanskje ikke så stor, men alle europeiske land bør presse på for å få det til. Det er dessverre lite håp om at Norge skal ta noen lederrolle i slike forhandlinger selv om vi for tiden har en plass i Sikkerhetsrådet og det derved kunne være naturlig.

At Norge ikke arbeider for full atomnedrustning, men sågar valgte å ikke signere en antiatomvåpenerklæring under partsmøtet til Ikkespredningsavtalen nå nylig, at Norge verken har signert eller ratifisert FNs atomvåpenforbud og godtar NATOs ekspansive atomvåpenstrategi, og dessuten åpner for nye amerikanske baser i Norge uten å

ekspisitt gjøre det klart at vi ikke vil ha atomvåpen her og ønsker å ha kontroll med det, er en skam.

Den såkalte Palme-kommisjonen (the Independent Commission on Disarmament and Security Issues), lanserte i 1982 begrepet *felles sikkerhet*: *Felles sikkerhet - en plan for overlevelse*. Palme-rapporten la frem et europeisk nedrustningsprogram som la vekt på å utvikle felles sikkerhet: *Stater kan ikke lenger søke sikkerhet på bekostning av andres; det kan bare bli oppnådd gjennom samarbeidstiltak*. Palmekommisjonen hadde en visjon om *felles sikkerhet og løfte om felles overlevelse isteden for trussel om gjensidig ødeleggelse*.

Kommisjonen klarte å bli enige om en plan for felles sikkerhet midt under den kalde krigen. I dag er felles sikkerhet sett som revolusjonerende i forhold til en gjengs militarisert sikkerhetstenkning, hvor landene prøver å bygge sin sikkerhet ved å fremstå stadig mer fryktinngytende enn de andre, alene eller i allianser. En felles sikkerhet ville skape en dypere, mer solid sikkerhet, forbruke mindre ressurser og forurense mindre.

I april 2022 lanserte Olof Palme Internasjonale senter, Det internasjonale fredsbyrået, IPB, og Internasjonal fagbevegelse, ITUC, en fornyet plan for felles sikkerhet i Europa sett i samtidskontekst. Forfatterne understreker at det ikke er noe radikalt nytt i planen de har lagt frem sett i forhold til rapporten fra 40 år tilbake, men at det haster å få dette til og at vi alle må intensivere vårt arbeid, gjøre mer, gjøre bedre, prøve igjen. Utvikling av en felles sikkerhetsarkitektur ville være en vinn - vinn situasjon ikke bare for Europa og for øst - vest relasjonen, men bør videreutvikles også som en nord - sør fredsstruktur. Den nye planen for felles sikkerhet bygger på velkjente FN prinsipper om rett til menneskelig sikkerhet med frihet fra frykt og nød; internasjonalt samarbeid og tillitskapende tiltak; nedrustning og reduserte militærkostnader; multilateralisme og respekt for internasjonal lov; dialog og forebygging av voldelig konflikt og utviding av internasjonale nedrustningsavtaler. Planen understreker at eksisterende kontrollmekanismer må utvides til også å gjelde ny militær teknologi og kunstig intelligens, også relatert til det ytre rom. Planen gjør det klart at menneskeheten ikke vil overleve noen atomkrig, at ingen er trygge før alle er trygge og at vi snarest må få etablert en ny sosial kontrakt. Alle beslutningsnivå, internasjonalt, nasjonalt og i sivilsamfunnet må delta for å få dette til. Sivilsamfunnet må være en vakthund, en motiverende kraft og en motvekt til politisk posering.

”Sikkerhet gir ikke fred, men fred gir sikkerhet”, sier fredsprofessor Johan Galtung. Er vi klare til å starte en prosess for å omdefinere vårt sikkerhetsbegrep, fremme menneskelig sikkerhet foran militær sikkerhet, felles sikkerhet foran maktkonfrontasjoner? Har pandemien lært oss at ingen er trygge før alle er trygge? Er vi klare til å konvertere det destruktive militær - industrielle komplekset til produksjon av fornybar energi og nyttige, bærekraftige produkter? Er vi klare til å legge ned militærvesenet slik det med stor hell er gjort i Costa Rica og i stedet utdanne ”en hær” av helsepersonell, lærere og miljøarbeidere? Er vi klare for å legge ned alt av militære baser og la jorda igjen bli fruktbar og gi grøde? Er vi klare for samfunnstjeneste i stedet for militærtjeneste? Er vi klare for å legge mer vekt på kreativitet og samarbeid enn konkurranse i skolen og lære barn og unge hvordan håndtere sinne og urettferdighet uten bruk av vold?

Det er ikke tvil om at vi har mye som må gjøres!